Arne Novák

Praha barokní

Arne Novák

Praha barokní

Památce drahého bratra Jaroslava,
jenž rodnou Prahu tolik miloval
a nesměl se do ní již navrátiti.

Fr. Borový v Praze 1938

Není starší a obecnější víry a zbožnosti, nežli ta, která se uctivě a důvěryplně sklání před ochranným duchem, zastírajícím svou přítomností a přízní dům, město, či kraj. Začtěme se pozorněji do bájesloví starých národů nebo zamysleme se nad lidovou tradicí u nás i jinde, — a vždy upře na nás svůj zrak, naplněný láskou i zkušeností, ona duchová bytost, kterou Římané jmenovali genius loci. Měla úděl společný s ostatními polobohy i s bohy: nepodléhala kletbě stárnutí, avšak zasažena byla zákonem vývoje. Po jakých vznešených cestách vzestupu kráčela lehká pata genia loci od primitivních dob latinských, kdy podle slov Vergiliových v podobě hada stočeného do sedmi kruhů uvedl Aeneu v úžas a okusil lehce z misek a z pohárů na oltáři, až do přítomných dnů, v nichž anglická básnířka Vernon Lee hlubokomyslně vystihla podstatu jeho slovy: „Genius loci se skládá jako všecka úctyhodná božstva z látky našich vlastních srdcí a myslí, jeť duchovní skutečností, avšak jeho viditelným ztělesněním jest místo samo.“ Nikdo z nás, pokud vidíme v životě něco více než hmotnou reálnost, rozčleněnou libovolným počtem dnův, neubránil se moci tohoto genia. On to jest, jenž způsobuje, že se vracíme znovu a rádi do krajů a měst, kde jsme ani neprožili dětství ani nepohřbili rodiče, ale kde čekáme mimovolně němou útěchu a něžné přijetí. On vás volá hlasem neslyšným a přece neodolatelným, abychom se s tíhou svého smutku svěřili odumřelým náměstím, ohraničeným zvětralými paláci, kde do trávy mezi hrbolatou dlažbou házejí akáty své bílé kvítky, a kde výkřiky ptačí trhají jednotvárnou píseň fontány. On vede naše kroky na osamělá nábřeží nad hučící řekou, jejíž temné vody zrcadlí tmavší ještě štíty zubatých domů, a jeho mocí dospíváme tam poznání vlastní své vnitřní podstaty.

Všichni, i když jsme si toho neuvědomili, tušili jsme

přítomnost těchto geniů loci na různých místech svého putování a pobytu, pozdravujíce je úžasem, nadšením, vděčností: jsme jim více povinováni, než bychom se nadáli.

Ale, kdo jest nám bližší a dražší z těchto geniů, než místní božstvo Prahy, jehož přítomnost stejně intensivně prožíváme ve stínech Starého města jako ve ztrnulém úsměvu Malé strany nebo ve vznešeném mlčení hradčanských paláců a klášterův?

Není to nikterak božstvo jednoduché. Právě Praha náleží k oněm městům s velkou minulostí, u jejichž bran sedává několik geniů loci různého věku, různé vůle a tudíž i různého kultu; oddáme-li se do ochrany jednoho, odvrátí od nás druhý tvář, neboť druh nerozumí druhu. Ale lze milovati město tak, že se v každé době svěříme jinému geniovi; tím jsme si znásobili život a připravili možnost procházeti za sebou několika kulturními formami. Chybil by, kdo by povahu, osud i smysl městského celku vykládal příliš přímočaře: nejvlastnější tajemství Prahy by uniklo jeho pohodlné a zjednodušující pozornosti. Oč moudřejší jest v kultu soustředěném a pokorném odevzdávati se samotářským rozhovorům s těmi různými genii loci, kteří panují nad Prahou!

Jděme za zimního podvečera, kdy leží na střechách sníh a v duši vonné teplo vánoc, do chrámu svatého Víta; vyčkejme chvíle, kdy infulovaní kanovníci vždycky věrné kapituly pražské půjdou do kaple svatováclavské, zpívajíce hymnus desátého věku „Hospodine, pomiluj ny“; vstupme s nimi do kaple, abychom pozorovali, kterak dým liturgického kadidla krouží kolem útlých postav na freskách a kolem zářících chrysoprasů i ametystů ve výplních; toulejme se potom kolem chrámu, kde se mezi sněhem černají vlídné květy fiál a obludné výsměchy chrličů, a obraťte

me se posléze ke kostelu svatého Jiří — kdo z nás neuvěří, že Praha má doposud gotickou duši?

Veliký tvůrce gotické Prahy, Francouz, jejž osud učinil vladařem severní říše, středověký ekstatik, posunutý až na rozhraní starého řádu, kdy praktické křesťanství a pohanská renesance ukládaly již o bezživotí církevně gotické kultury, Karel IV., jímán byl po celý život nevyléčitelnou nostalgií po domově svého srdce, po Paříži. Synovec francouzského krále a žák francouzského papeže připodobňoval Prahu neustále gotické metropoli nad Seinou. Francouzští architekti a sochaři vztyčili odvážné klenby a roztouženě štíhlé vížky ve středu zmohutnělého města i na jeho daleko posunutém obvodu; promítli stíny oblouků mostních i přepychové věže při vstupu na Staré město na jasnou hladinu vodní; rozsvítili v ulicích měšťanských a kupeckých bílé arkýře zarostlé křehkým a lehkým lupením gotické ornamentiky ... a na tuto lucemburskou Paříž, modlící se k francouzským světicím a disputující o subtilitách bohosloví po způsobě Sorbonny, měla shlížeti s výše obrovská katedrála, vyvrcholující architektonickou i myšlenkovou koncepci gotického a francouzského krále ... Ale dóm svatovítský zůstal obrovským zlomkem, kouzelný sen o gotickém městě přehlušily bouře, dunící neodvratným triumfem střízlivého a příkrého křesťanství praktického, jež lépe hovělo slovanskému kmeni než francouzská kulturní pohádka ...

Gotická duše Prahy Karlovy, přísně církevní a společensky velmi výlučná, liší se podstatně od onoho životního slohu, jenž půvabně zkameněl v Prašné bráně a ve věžích mosteckých s celou jejich košatou, mladě pučící a marnotratně kvetoucí ornamentikou, s tou rozkošně fantastickou spletí motivů přírodních a architektonických. Rozumíme jen dopola velmi rozmarnému a světskému božstvu doby vladislavské,

jemuž sloužil dychtivě jiskrný a oslnivý bakalář Matouš Rejsek, a jehož chválu zpíval trochu rozkošnický, trochu unuděný, trochu strojený básník časné renesance české, pan Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic.

Na rozhraní XV. a XVI. století byli všickni umdleni bouřemi velkých občanských válek a fanatismy příkrých náboženských koncepcí; prahli po klidu v existenci vyrovnané a barvité; dekorovali si život selankovitou přírodou a arabeskovým uměním; libovali si ve hře a v půvabném rozmaru; měli spíše smysl pro graciosní drobnůstky a podružné ornamenty než pro velkou linii myšlenky a krásy. Tyto mírné ideály rekonvalescentní doby rozkvetly v gotice vladislavské, která svou chudobu konstruktivních myšlenek dovedla zakrýti ornamentálním bohatstvím baldachýnů, oblouků, sošek, fiál a květů, přechylujíc se ve zbožňování plně rozvité přírody mimoděk k renesanci. Ani tato gotika se nevyžila v Praze cele, a její památky jsou v městském celku pouhými torsy, takže tážíce se onoho genia loci po jeho vděkuplné podstatě, dostáváme odpovědi kusé a trhané.
Zběsilost banausů a hmotařské podnikatelství nasadily všecky páky, aby nadobro vypudily z obvodu našeho města empirovou duši, která melancholickou výčitkou pozdravuje nás z průčelí celnice na Josefském náměstí, tak mohutného ve své klidné jednoduchosti. Úsměvný a mírný ten genius, který počátkem devatenáctého století se díval v jasných a pohodlných místnostech přes rámě vybraným učencům skládajícím klasicisující jinotaje nebo našeptával citlivým a štíhlým dámám při procházce růžovým sadem francouzské verše, prchl z Prahy na periferii, ukryl se v pustnoucích letohrádcích mezi vinicemi, usnul na chvílích v zapomenutých dvorcích na rozhraní mezi

předměstím a venkovem, a probudiv se, byl odtamtud stihán až mezi patetické pomníky hřbitova olšanského a košířského s antickými emblemy... zdaž neztratí tam v zahradách smrti genius Prahy empirové svou poslední skutečnost?

Avšak tato trojí božstva místní — a mohli bychom snad rozmnožiti jejich počet — dlužno v Praze usilovně hledati, než obrátí k nám svou tvář zastřenou mlhou a mlčením; jsou návštěvníci, ba obyvatelé Prahy, kteří ani si neuvědomili přítomnost těchto duchových bytostí. Zato žije v Praze mocný a panovačný genius loci, jemuž nikdo neujde, zamyslí-li se nad Vltavou o věcech kultury a umění. Genius ten se stal živelnou silou, která pevnou rukou ovládla město: jeho mocný a slavný hlas hlaholí, zpívá a pláče ve večerních souzvucích pražských zvonů; jeho pathos duní k nám z hukotu vltavských jezů; jeho zelené báně, zasvěcené věčnému jaru, srostly s pražskými chlumy a návršími v přírodní nerozlomnou jednotu — teprve, když prudké city a vznosné myšlenky tohoto božstva byly promítnuty do staveb a do soch, byla naplněna umělecká reálnost Prahy. Pochopiti Prahu v její výtvarné podstatě a v kulturní její bytosti — toť znamená téměř tolik, jako rozuměti a sloužiti jejímu baroknímu geniu loci.

Jsou chvíle, kdy se s ním dorozumíme jakoby naráz. Za podzimního večera, prší-li listí a sládne-li vzduch vůní tlení a zániku, dejme se sevřiti obrovitou kamennou náručí nádvoří v Klementině. Z jednoho chrámu, v jehož oknech se třese slabý odlesk svěc oltářních, šumí plnými proudy hudba varhan a kostelního zpěvu; z druhého, uzavřeného a téměř zakletého, vane již noc přerývaná skřeky uvězněného ptactva. Obrysy věží nad kvadraturou dvora jsou temné a hrdé; chodby, které se chvílemi otevírají do místností seminářských, ztrácejí se v posvátném a

obr. č. 1

zneklidňujícím nekonečnu; v oknech, jež mají dvojí chlad a přísnost, kláštera a vězení, obráží se kmitavě holá ratolest stromu, který přestal býti součástkou přírody; masivní zdivo a těžké kování shlíží pohrdlivě na trpasličí postavu i osud osamělého chodce. Ale dokud poutník se znepokojuje materiální nicotou a přechodní ubohostí svého bytí, dokud se bojí a mate, neporozuměl řeči a vůli přítomného genia loci. Ten pathosem své síly donutí jej, aby se rozhodl. Chrámová hudba proudící ze dveří a oken po pravici vábí: Vrhni se, zbloudilé srdce, do kypivých vln rozbouřeného citu, které v ekstasi lásky a rozkoše nekonečným mořem víry a milosti ponesou tebe až k slunnému břehu, na němž se tyčí boží trůn! Po levici se však pevné stavivo řádového domu, který byl krbem organisace a výboje, chmuří v příkrém mementu: Dokaž, synu boží a sluho církve, exaltací své svobodné a mocné vůle, že jsi hrdinou; odříkej se nebo bojuj, panuj nebo tvoř, hromaď kolem sebe bohatství nebo žáky, a posledním tvým vítězstvím bude, že procitneš jako hejtman nebeského vojska! Mistři, kteří zbudovali barokní Prahu, zazdili do svých děl odpovědi na tyto naléhavé požadavky. obr. č. 2

Na sta holubů bílých a růžových, podobných velikým květům magnoliovým, urvaným větrem, krouží a víří v smělých křivkách nad rozkošným čtvercem Křižovnického náměstí u paty Karlova mostu. Snesše se v kmitavých chumáčích s gotického cimbuří staroměstské mostecké věže, opisují chvíli rozmarný kruh kolem baldachýnů zastiňujících genealogické sochy Lucemburků, usedají pak na stupně trůnu krále a královice, aby v okamžiku tloukli křídly o pestré štíty říšských erbů a znaků, svítících jako řada polodrahokamů přímo nad ostrým hrotem oblouku, který otvírá přístup na Kamenný most. Náhle však, přesek- obr. č. 3

nuvše prudkou úhlopříčnou čtverec náměstí, kam otevřenými okny křižovnického chrámu padá ze skvoucí lucerny nad kupolí žlutý pruh světa, vrhají se prudce na průčelí tohoto kostela, hovějícího slavnostní šíří a imposantním klidem společenské kultuře zakladatelů, rytířského řádu křižovníků.

Mohutná jednoduchost chrámové fasády s hrdými sloupy pod slavnostní pavlačí se téměř ztrácí pod prudkým dojmem barokních soch, jimiž Guitainer, smyslný a patetický mistr XVII. věku, zalidnil všeobr. č. 4 cky výklenky, výstupky a podstavce. Hle, teď se slétají holubi k smyslné soše ženské při levém křídle chrámových dveří, jako by chtěli sloužit své paní Venuši. Rozkošnicky prohnutá Madonna, která se titěrně malými nožkami dotýká hlavy hadovy s nastudovaným gestem velké dámy, sestupující z kočáru, není než povrchně náboženskou stylisací něžné vášně ženy, oddané sladkým hrám lásky. Dodatečně připiatá glorie kolem hlavy a preciosně zbožný nápis na podstavci jest jediné, co činí náboženský výtvor z této vypočítavě houpající se milostnice, jejíž pohyb křehounkých rukou lehounce rozhalujících šat na ňadrech, právě jako rafinovaný úsměv očí jen trochu pootevřených vypravují nám výlučně o vítězství ženské krásy a zchytralosti nad zmatkem opojeného srdce mužova.

Tato dáma velkého světa, křehká a ohebná jako kterákoliv tanečnice, dostala protějškem drsnou, hranatou a křiklavě pathetickou sochu protireformačního světce, Jana z Nepomuku: rochetou se derou těžká, selská kolena, veliké ruce svírající krucifix mají zkřivené, kostnaté prsty, lebka jest potažena sotva koží, a v souhlase praví nápis podstavce „magnus athleta, pius advocatus“. Je to druhý pól pražského barokního sochařství, — a dojem jest právě tak málo nábo-

 ženský. Naopak, jako se přesycení lidé slabých ner-

vů a útlé struktury kochají zápasy siláků, tak zde sochař bere si legendu o lidovém světci za záminku, aby v prudkém naturalismu modeloval těžkopádné tělo kostnatého muže.

A ještě třetímu typu smyslné skulptury XVII. věku dala Luraghova fasáda přístřeší: obklopen jako v zbožném podání trecenta holuby, žehná přímo nad portálem svatý František v nadšeném vytržení mysli kolemjdoucím bratřím: podivné pathos vyhublého askety svíjejícího se hrozně pod svou kutnou a pod svým provazem, tvoří temné kouzlo trýznění, znásobený požitek muk.

Inspirováni velmi smyslnými potřebami a zálibami (byť nevyslovenými) šlechtických a kněžských svých zákazníků, barokní mistři dláta a štětce nerozpakovali se podávati ve svých dílech syntesu vášní, jimiž sami byli stravováni. Takto vynalézali však zároveň světská lákadla, kterými číhala protireformace na duše jako ptáčník důmyslný a nebezpečný.

Ještě dnes poutník, pokrytý potem i prachem ulice, utíká se důvěrně do podloubí oltářovité fasády podivuhodného chrámu sv. Salvatora a procházeje se klidně mezi jeho vlašskými sloupy, vdechuje žíznivě studený vzduch, proudící z růžového dna chrámu, ponořeného hluboko do země ... Jak asi toužila srdce XVII. věku, usmýkaná vřavou doby, potopiti se zcela do těchto mrazivých proudů a utonouti v nich! S kamenné loggie houpající se na těchto obloucích a sloupech žehnají a kynou obrovští světci, biskupové a papeži, filosofové a spisovatelé církevní v tiarách a infulích, a přehlušuje-li dnes lomoz tramvají, rachot vozů a křik chodců slova učeného jejich disputu, mluví o něm alespoň jejich veliká a přesvědčivá gesta, tak vražedná pro protější novogotickou ztrnulou sochu Karla IV. Jako se slétají teď ptáci na kovové větve pozlacených kytic, které na balustrádě rytmicky

obr. č. 5

se střídají se sochami, tak se slétaly duše lidí, prahnoucích po rozřešení dogmatických krisí, pod ochranu těch kamenných dialektiků, zatím co se ženská srdce oddávala v důvěře laskavému úsměvu Spasitele, jenž ze stinného výklenku pod trojhranným štítem volal a zval k sobě.

Jak vám, ó svůdní a nebezpeční mistři katolické renesance, měli odolati lidé sedmnáctého věku, jimž víra byla rozkoší a zbožňování potřebou, když my, skeptikové, opovrhující vašimi náboženskými předpoklady, každodenně podléháme vašim úskokům a smyslným léčkám? Nepůjdeme hledati více potěchy a úlevy ve vašich kostelích, do zsinalých stínů obrovských fresek posledního soudu, ale zatoužíme ve dnech šedi a nudy častěji po nádherném čtverci Křižovnického náměstí, kde si podáváte ruce se staviteli trecenta a quattrocenta. A byť náš spleen byl sebe černější, a naše srdce zraněno sebe hořčím trudem, co nám zabrání, vy renesanční a barokní kouzelníci, aby kolem vašich smyslných soch a nad vašimi hrdými chrámovými sloupy nekroužily naše radostné myšlenky, podobné oněm holubům, neúnavným a jásajícím?

Barokní duše Prahy se zrodila z tragických rozporů. Její vznik a vzrůst v sedmnáctém věku jsou souznačné s kulturním vpádem cizinců na českou půdu. Dumavý sever, jenž uprostřed chladných hor a v sousedství jehličnatých lesů byl úplně obrácen do nitra, překvapen byl románským útokem z jihu. Teskné slovanské plémě náboženských myslitelů a snílků, kteří dotud se dorozumívali hlavně jen s germánskými sousedy, podlehlo vůli a rozkazu, meči a umění panovačných Vlachů a krutých Španělů, jejichž praktické mozky a napiaté čivy se lačně vzpínaly po zev-

 ním světě velkých obrysů, kvetoucím skvělými bar-

vami a zalitém vítězným sluncem. Husitský národ si řešil dotud své bytí jako otázku mravní a náhle byl zaskočen bezohlednou silou, která uctívala pouze moc a zevní energii.

Za této doby osnová nejhlubší a nejvážnější duch český v lesnatých a divokých úvalech Českomoravské vysočiny svou koncepci života: Jan Amos Komenský skládá „Labyrint světa". Marností, klamem a ilusí jsou mu paláce, kde v sebedůvěře vládne bohatství a panství, stejně jako chrámy, v nichž lidé slouží spíše nádheře a rozkoši než Bohu; hrou smyslů a přeludem jsou kopule, sloupoví a schodiště; pravdou a jistotou srdce křesťanova jest pouze návrat do duchovního Jerusalema, do města božího. A současně na rozkaz a z prostředků cizinců nebo zcizáčtělých Čechů roste pod rukama vlašských architektů při řece Vltavě kamenný labyrint světa, v němž všecky dary země, všecky iluse zraku, všecky možnosti hmoty jsou zužitkovány a znásobeny.

Praha barokní ztělesňuje novou lásku k skutečnosti a vládu nad ní; zosobňuje hierarchii nové společnosti, která se skládá ze světských vladařů nad životy a statky poddaných a z církevních vladařů nad dušemi věřících; hlásá svými stavbami a písní svých zvonů krvavou slávu aristokratického a kněžského imperialismu. Krev a slzy namíchány jsou do malty, která spájí kameny v smělých klenbách jesuitských chrámů a šlechtických paláců; karyatidy nesoucí na krásně ohnutých plecích tíhu portálů a vzlet balkonů, mají mimoděk vepsánu v rysích bolest poddaného lidu, jehož práce a poslušnost hradí výlohy panského lesku; ano, odvážil bych se říci, že do základů velkolepé barokní Prahy zazděn byl osud celého pokořeného národa: chápeme již, proč se na nás barokový genius loci dívá maskou tragickou? Osloví-li nás, nepromluví dojista v naší mateřštině. Nejen architektoničtí

tvůrci barokní Prahy, ale i její urození vládci a zakladatelé byli buď cizinci nebo alespoň věrní vychovanci zahraniční kultury.

Řadu jejich zahajuje císař Rudolf II. Samotář odvrácený od lidí činu k věcem rozkoše, od přírody lhostejné a tvrdé v pravidelnosti svých změn k důvěrným kouzlům umění neproměnného a křehkého, od bezpečného poznání k dobrodružné hypotese a k odvážnému experimentu, překonával svůj vrozený spleen uprostřed španělských jesuitů a vlašských milostnic, německých rytců a anglických alchymistů a takto kolísal neustále mezi národy a kulturami. S malíři a s milenkou mluvil italsky, se zpovědníkem a Bohem španělsky, s vyslanci a hvězdáři německy, s odbojnými poddanými česky. Shledav posléze, že všichni rozumějí sice jeho slovům, ale nikoli jeho myšlenkám, zahalil se do tvrdého a těžkého mlčení, jaké posud děsivě táboří v hradních nádvořích.

Neminulo mnoho let, a vítěz bělohorský rozdal a rozprodal statky a jmění rebelů španělským, vlašským a německým generálům; čeští šlechtici si vozili nevěsty z Italie; synové starodávných rodů domácích, Vilém Slavata z Chlumu a z Košumberka, Albrecht z Valdštýna, Heřman Černín z Chudenic se povlaštili nábožensky i kulturně na školách za Alpami; duchovní řádové od jesuitů až po karmelitány přinášeli do nové protireformační provincie španělskou ideologii a sensibilitu.

Jsou v Praze doposud místa a zátiší, odkud nedovedlo nic vypuditi této kolonisace cizího ducha a románského naladění ... a tam jest Praha nejbaroknější.

Chceme-li prožíti kus italského jara v Praze, stačí, abychom ztrávili odpůldne v blízkosti Valdštýnova paláce. Popínavé rostliny se vyšplhaly na drobné gloriety na terasách; převislé keře a exotické stromy

obr. č. 6

zakryly přístup ke křehkým sallám terrenám; břečtany obrostly těžkým svým krajkovím biskytové vázy i bájeslovné sochy odumřelých obličejů, — a tak na hrdých rampách, zvedajících se až k světlým balkonům pražského hradu, zmizela vlašská zahradní architektura pod zdivočelým rozmarem vegetace, vymknuvší se dávno lidské vůli. Ale sen italských umělců, kteří toužili připodobniti terasovité stráně nad malostranskými paláci zahradám svého domova, mění se pod prudkými polibky květnového slunce v rozkošnickou a blaženou skutečnost. Severské habry a zamyšlené jilmy, vrásčité a popukané, se s úžasem dívají na růžová a oranžová pole planoucích azaleí; na tvrdě četném pozadí starých tisů a thují se rýsují měkce fialové a bílé hrozny zhoustlých šeříkových keřů; na ocelové vodě omšelých basénů kolem sošek, elegických ve své opuštěnosti, krouží spadalé květy magnolií a rhododender, zatím co po stupňovitých stráních, šplhajících se až k samému královskému hradu, valí se celé vodopády zeleně nejrozmanitějších odstínů: zeleně těžké a temné, jaká ovládá jehličnaté lesy, zeleně melancholicky pomíchané se šedí, jakou mívá omšelé, zvětralé stavivo, teplé a šťavnaté zeleně tučných luk stále napájených vlahou, konečně nesmělé a bleďounké zeleně mladého osení. Tyto jaré a nespoutané kaskády, které po přirozených terasách pražských pustila v šťastném a vítězném rozmaru štědrá ruka vlašských zahradních architektů, házejí zelenou svou pěnu do oken, balkonů a pavlačí rozkošných paláců, zaplavují je v jarním kypění až k římsám prvního poschodí, náhle však uhýbají se a klesají, aby odhalily neočekávaný pohled k paradoxně titěrným altánům a loggiím, na jejichž hravou něhu hrozí se zřítiti masivní podezdívky hradní. Musíme mysliti na Ariosta, na Tassa a chvílemi také na květnatého neapolského mistra

obr. č. 7

obr. č. 8

přetížených a strojených půvabů Giambattistu Mariniho.

obr. č. 9

Zda pouhou náhodou v téže době, kdy Marini básnil své mytologické epos o bozích a zahradách, budoval jeho jmenovec pro vévodu Fridlandského na těchto místech palác? Porozuměl dobře vůli generalissima, velkého condottiera, jenž vyrostl, proslavil se, zbohatl v krvavých náboženských válkách, aniž věřil jejich vůdčím ideím, prudkého a nebezpečného machiavellisty, který zbožňoval jen sebe a svou moc. Marini srovnal se zemí celou čtvrt městskou, domy, zahrady, dvorce, cihelny; obemkl vše vysokou a pevnou zdí, vylučující jakýkoliv styk s okolím; vybudoval rozlehlé sály, nekonečné chodby, vzdušné průjezdy, honosná nádvoří; zavřel do tohoto komplexu, jakoby určeného pro vladařskou dynastii, velikou zahradu, kterou dal osázeti stromy, slibujícími široké kmeny a chlumovité koruny. Když se otevře Valdštýnská zahrada na malou chvíli v polovici května, neuvítají v ní návštěvníky jen ohromné kaštany, planoucí tisíci světel, a jen jásající záhony azalek, nýbrž i mohutné stopy výbojného genia Valdštýnova. Vše konstruováno jest v duchu italské morálky panské, která rozpíná křídla po nejvyšší moci: do otevřeného večeřadla padá odlesk velikého zálivu nekonečné oblohy; kamenné sochy v houštinách a nad basény zobrazují Herakla a giganty; voliéra zdá se býti zřízena pro pobyt orlů; koruny starých stromů, ověnčených břečtanem, se dotýkají nebes —

obr. č. 10

Španělská episoda v Praze není nikde tak zhuštěna jako na Loretě a v přilehlém asketickém kostelíku kapucínském: zde v odříkavé střízlivosti, do níž se přísně dívá umučená tvář Moralesova Krista, tam v rozkošnickém ovzduší nebeské erotiky se projevuje složitá duše protireformačního Španělska oběma svými krajnostmi. Pamatuji se, jak jsem před lety v stin-

ných a chladných ambitech Lorety náhodou četl jakési Galdósovo drama, jež prudkou polemikou účtovalo s katolictvím a jesuitstvím dnešních Španěl, drama bez zvláštní vnitřní síly a s postavami načrtanými pouze obrysově. Ale v tomto zvláštním prostředí cítil jsem bezprostředně všecku naléhavost divadelní argumentace básníkovy: kulturní skutečnost, na kterou útočil Galdós svou přímočarou dialektikou, obklopovala mne na dosah ruky, i podlehl jsem úplné ilusi. Míst, kde by dojem kulturní cizoty byl podobně silný, není v Praze příliš mnoho, snad ještě náměstí Velkopřevorské, nádvoří na Strahově, schodiště od Vlašské ulice na Petřín. Ostatek amalgamovala a přetvořila Praha zázračnou svou přizpůsobovací silou. Strávila a zpracovala všecky stavitelské i životní slohy od časného umění románského až po pozdní empire a podřídila je své složité a přece jednotné osobitosti, na níž má stejnou účast příroda i architektura, sochařství i zahradnictví, klima i vodstvo. Tak posléze svrchovaná a tvrdá duše barokní byla ovládnuta. A paradox všech paradoxů: duchový výraz i materiální výtvor Vlachů, Španělů a Němců podřízen byl vyšší skutečnosti, jakou jest historická jednota města Prahy, — a ta patří nám Čechům.

obr. č. 11

Obrovité plémě, prošedší náboženskými i bitevními hrůzami třicetileté války, vytvořilo životní podmínky barokní civilisace. Krví zbrocení hrdinové vůle povolali do svých služeb, nikterak lehkých ani příjemných, vlašské i německé architekty a sochaře z období zralé i přezrálé renesance, a hle, i tito náleželi k nadprůměrnému rodu panovačných individualistů. Jaký div, že díla, která vzešla z takových objednávek a byla zosnována takovými umělci, jsou z gigantického rodu, ať jsou to chrámy nekonečné prostornosti, ať volné paláce, v nichž se postava lidská ztrácí, ať

fresky v kopulích, kde v ekstasích zlata a žluti zápolí celé zástupy obrů, ať konečně nadživotní sochy dmoucího se svalstva?

Se sterých herkulských postav na průčelích i balustrádách chrámů, na mostě Karlově, na votivních sousoších uprostřed náměstí zírá na nás ostře vypracovaný tělesný typ barokního věku. V podstatě zo-
obr. č. 12 sobňují tito archandělé a jinotajitelní geniové, tito světci a mučedníci, tito kajícníci a misionáři, tito otcové církevní a papeži týž ideál těla atletického s pevnou až hrubou kostrou, s plnými, ale utuženými svaly, s tvrdou a s příkrou fysiognomií. Ani jedno z těchto těl není v klidu: všecka se vzpínají, svíjejí,
obr. č. 13 vztyčují ve vášnivém napětí, všecka oděna jsou jakoby do vichru a do bouře. Na první pohled se zdá, že hmotná a hřmotná tíže pohltily na těchto divoce patetických figurách veškeru vnitřní formu; žijeme-li však déle v blízkosti velkohlavých těch zápasníků duchovních i světských, pochopíme, že okamžik krajního přepětí, v němž se sochař zmocnil postavy, řízen jest soustředěnou vůlí, která brání, aby obrysy se nerozlily beztvárně do prázdného prostoru. Kdežto pravé renesanční sochy prožívají v klidném postoji plnou krásu souměrného bytí, jsou všecky kamenné figury barokní Prahy zjevy dramatické. Mistři vyňali z jejich legendárního či dějinného obsahu onen vrcholný
obr. č. 14 okamžik, kdy stupňované dění zahnalo je až na sám práh nadlidství. Takovými obry, kteří dramatickou vůlí dobývají nebe a překonávají zákony pozemské tíže, zalidnili barokní sochaři Malou stranu i Staré město a především pilíře mostu Karlova.

Nevím, zda láska k antice a požadavek typisace v sochařství neodcizily nám nadobro tato díla dramatického naturalismu, a zda nemíjíme i nejlepší z nich lhostejně. Snad se podivujeme s nadšením oběma vel-

 kým mistrům, kteří mužskou i ženskou duši baroka

znali stejně pronikavě, smyslně vřelému Matyáši Braunovi a prudce výmluvnému Ferdinandu Brokoffu. Opravdu nelze se jim oběma podivovati dosti nadšeně. Jejich sochám na Karlově mostě se dostalo záviděníhodného umístění, neboť obloha i mračna, voda i stromy, architektura Hradčan i Malé strany spolupracují na dojmu jejich, vytvářejíce pro ně rámec nebo pozadí. Matyáš Braun, jejž však v celé jeho rubensovské gigantičnosti a teplé smyslnosti pochopíte teprve ve Šporkově Kuksu, zdá se mně větším umělcem a především svobodnějším psychologem: dobrať se ve svých výtvorech vždy čistého gesta prostě a věčně lidského. Měkký pokyn spravedlivého soudce Iva, milostná a nebeská „unio mystica" mezi Ukřižovaným a svatou Luitgardou, přesahují meze času barokního a vyjadřují i dnes citové pathos očištěného člověčenství. Ferdinand Brokoff podává však zpravidla pouhé gesto liturgické a jest nám proto méně srozumitelný. Vzpomeňme na dvojí plastický výraz, jímž sousoší Karlova mostu tlumočí svrchovaný triumf církve nad duchy i zloduchy, na rozníceny kyn misionáře Františka Xaverského i na bezohledný posun exorcisty Vincence Ferrera — jsme naplněni obdivem, ale neopouštíme hranic smýšlení a cítění barokního. Ale čím nám jsou jména menších plastiků XVII. a XVIII. století, kteří spokojili se namnoze pobytem u hranice dekoračního sochařství, kde ostatně občas rozbíjeli své stany také Braun a Brokoff, původcové mohutných karyatid při paláci Thunském, Morzinském a Clam-Gallasově, co značí nám jméno Pendl nebo Jäckel, Guitainer nebo Platzer? A přece jaká dramatická síla prudkého citu, osedlaného vůlí atletovou, bouřila v postojích exaltovaných světců na průčelí chrámu křižovnického, v překrásných pohybech rukou zápolících archandělů na staroměstském sloupě mariánském, v prudkém

obr. č. 15

obr. č. 16

obr. č. 17

obr. č. 18

obr. č. 19

gestu svatého Cyrila z Alexandrie v presbytáři u sv. Mikuláše na Malé straně!

Tělesný ideál, zachycený těmito gigantickými postavami z kamene i z jeho napodobenin, byl v těsné shodě s oběma karakterovými typy katolické reformace, které vládly v barokní Praze. Není nesnadno uvésti tyto dva typy na týž životní druh: v duchovních i světských hrdinách bezohledné vůle jest vyhnán renesanční individualismus do zámezí.

Jesuitský řád přenesl jej do oblasti víry a církve a dal mu zvláštní strohou příkrost. Na dně svých temných duší jsou Ignác z Loyoly, František Borgiáš i Petr Canisius, nebo jejich slabší, čeští blížení, válečný vůdce studentů Jiří Plachý ve věku XVII. a krutý ohař kacířů Antonín Koniáš v XVIII. století, studené, vypočítavé povahy, které znají jedinou hybnou sílu: vůli k moci; jest jim jedno, zda meč, kazatelna či kniha nutí oslepené a přehlušené zástupy věřícího a strachujícího se lidu pod jejich panství. Pronikají ledovým bystrozrakem až k ukrytým kořenům lidských přání i slabostí; prohlédají a zužitkovávají poměry svým houževnatým smyslem reálních politiků; zapřahají praktický rozum a neúchylnou vůli do služeb rozsáhlé a důmyslné organisace. Jsou agenty božími, hejtmany církevními, diplomaty svého řádu: vše s krajním napětím sil, vše s přímočarou důsledností, vše s dramatickým soustředěním. Byli buď sami zprvu státníky či vojáky nebo pocházeli alespoň z diplomatických nebo válečnických rodů; nezapomněli toho nikdy ve své duchovní kariéře. Když jim architekti budovali řádové domy, přikázali jim, aby do stavby vložili příkrou kázeň kasáren či vězení; ve svých chrámech hromadili rádi plastické nebo malované výjevy z bojů; neunavovalo je dívati se na zápas archanděla Michala s ďáblem v různých obměnách.

Ale zpod dna jejich duší, praktických až k střízlivosti, pracovitých až k mechanismu, účelných až k suchopárnosti, vytryskl občas žhavý pramen visionářského fanatismu, a jeho prudkost zachvacovala pak netoliko je samy, ale i zástupy jejich duchovních poddaných. Stáli pevně na skalnaté a pevné zemi, přemýšlejíce vypočítavě, jak by ji stopu za stopou uvedli do svého poddanství, a pojednou otevřela se nebesa, a dobře vyzbrojený žoldák boží uviděl u vytržení věčnou blaženost. Zde jest zadrhnut dramatický uzel metafysiky jesuitské. Vše záleží na heroismu pozemské vůle jednotlivcovy, která hromadí čin na čin, zásluhu na zásluhu, až udiví a překoná samého Boha. Ale nade všecku vůli, nade všecko hrdinství, nade všecku zásluhu triumfuje milost, živel mystický, kdy Bůh přímo zasahá do osudu člověkova, pozvedaje ho prudkým větrem k sobě neb oblévaje ho proudy svého slunce. Nezapomenutelně vyjádřila to dvě pražská díla barokní: Brokoffova socha Františka Borgiáše na Karlově mostě a Brandlova podobizna Jiřího Plachého, dnes chovaná v kutnohorském Vlašském dvoře. Oba tito jesuité jsou synové země, neústupní a tvrdí, zestárlí a poněkud již vyžilí mužové činu, ponuří hrdinové kázně, jak se zdá, spíše v táboře než v koleji. Brokoff a Brandl nezobrazili jich však uprostřed pravidelného chodu organisačního díla, nýbrž v dramatické vteřině vytržení: Borgiáš exaltován jest zázrakem eucharistie, Jiří Plachý válečným napětím požárů, kde jeho velení nabývá dosahu konečného vítězství nad švédskými kacíři.

Zdálo by se, že mnohem menší intensitou vůle byli vyzbrojeni asketové a bohoslovci, kteří skládali jaksi průměr církevníků protireformačních, a jejichž obrovitými kasárnami bylo Klementinum. V čele jich kráčí raný protagonista protireformace v Čechách, ponurý a důsledný Petr Canisius. Nejinak než ve špa-

nělských malířích primitivech, jejichž ekstatické náboženské pathos užívá výtvarné mluvy holandských naturalistů, spojují se v tomto temném pedagogovi a pronikavém apologetovi živly španělské s prvky germánskými. Rodák z Nimweg má neúprosné rozumářství a fanatickou logičnost svého kmene, avšak postaví ji do služeb náboženských koncepcí španělského generalissima protireformace. Dlouholetým pobytem v Německu pozná, jakými zbraněmi možno bojovati proti protestantům; řádové tradice ho naučí, jak dobývati srdcí i smyslů všech mocných tohoto světa. Toť muž, jakého potřebuje Ferdinand I., sám rovněž Španěl pathosem víry a zároveň Germán disciplinou vůle. Přes Ingolstadt a Vídeň přichází Canisius do Prahy, aby synthesou jesuitismu španělského i germánského ničil a hubil národní náboženskou kulturu v Čechách. Chceme-li však býti právi těmto Canisiům, Koniášům a Balbínům, nesmíme jich přirovnávati k dnešním učencům a mnichům. Obrátili energii, již jejich druhové využívali k organisaci zevní, do vnitra; zapověděli si smyslový a skutečnostní svět proto, aby odříkajíce se ho, uvědomovali si stále svou ztrátu a dráždili se touto zápornou rozkoší; zvedli pathetický boj proti všemu, co činí život žádoucím, vědouce, že budou neustále vzrušováni tímto protikladem. Malovali v křiklavých barvách a rysech churavé obrazotvornosti stále peklo i věčné zatracení a procházeli při tom řadou pokušení. Na Antonínu Koniášovi, časově posledním z této temné rodiny, pokusilo se pero českého historického vypravěče zachytiti to, co chmurný štětec geniálního mistra ze Sevilly, Francesca Zurbarana, vyvolával na nadživotních postavách klášterníků a světců španělských: směs krutého odříkání a rozhodnost bojovného úsilí, nerovný sňatek přísného rozumu s neoblomnou vůlí,
 křeče churavé smyslnosti, nezcela zkrocené kasti-

gací a kalné záblesky horké vášnivosti. Kláštery kapucínů, profesní domy jesuitské se svou chtěnou a rafinovanou střízlivostí, která tolik kontrastuje s barevnou a tvarovou nádherou ostatního baroka, prosyceny jsou touž filosofií askese.

Proti typu duchovnímu typ světský, jenž zavírá zpravidla několik existencí do rámce jediného života: válečníka, který s rozevřenými nozdrami polyká nasládlý dým prolité krve kacířských regimentů, prohnaného diplomata, hotového smluviti se výhodně a lstivě se samým sultánem, obezřetného hospodáře, jenž ukládá poddaným vysoké daně a obchoduje důmyslně na cizích trzích, aby stavěl po venkově zámky a letohrádky a po Praze paláce. Tyto paláce ve vlašském vkusu, jejichž sama jména bylo by dlužno vypočítávati půl hodiny, zasluhují naší zvláštní vděčnosti. Více než cokoliv jiného daly Praze ráz vznešenosti a znobilisovaly celé ulice a náměstí způsobem podivuhodným. Jejich průčelí, zdekorovaná často sochaři prvního řádu, jejich portály, jež nás mimoděk svádějí, abychom smekli, jejich vnitřní disposice jsou daleko klidnější než soudobá architektura chrámová, připomínající namnoze výmluvnost a květnatost kazatelů. Divoké vzrušení barokní masy, bombastické hromadění motivů, rozmarná nepravidelnost nakupených detailů — to vše jest zkroceno na těchto palácových stavbách velkých rodů XVII. a XVIII. věku jednotící a sebevědomou vůlí, která plyne z bezpečného pocitu šlechtictví a výlučnosti. Pražské barokní kostely a kaple volají na nás hned patheticky, hned s exaltovanou nábožností, abychom neváhali vstoupiti a hledati v jejich prostorách polehčení nebo milost. Avšak šlechtické paláce mlčí před námi hrdě a povýšeně, nebo usmívají se nanejvýše na důkaz své vlídné milostivosti, zahalujíce svůj vnitřek za fasádu, která má výraz velkého pána při slyšení. Některé

z těchto šlechtických staveb barokních, pokud zachovány jsou ještě jejich zelené kulisy stromové, jsou s to, aby vyléčily duši z nervosního chvatu a z hlučné horečky moderní existence: až budeme upachtěni a zemdleni, oddejme se pozorování paláce Nosticova nebo fürstenberského; až černý smutek, zpředený ze sazí a pesimismu, lehne nám na srdce, neopomeňme projíti se ulicí Vlašskou či Letenskou, — vážné mlčení paláců a vlídný styk se starými stromy občerství nás. —

Snad dočkáme se jednou, že dějepisec, dovedoucí čísti z mluvy kamenů řeč duší, napíše nám historii stavitelské rodiny Luraghovy, která od konce XVII. století shromáždila ve třech pokoleních celou řadu mistrů tohoto panského baroka; vedle Dientzenhoferů je to mezi pražskými architekty skupina nejzajímavější. Není asi bez významu, že první práce luraghovské jsou stavby fortifikační, — i zde průchod k velikosti a moci jde vojenským táborem. Ale pak vzneseny byly na Luraghy stavby, které přeměnily ráz celé Prahy: konvent křižovníků s červenou hvězdou dal od nich budovati svůj palác i chrám sv. Františka, hned v sousedství jesuité objednali obdivuhodnou loggii před kostelem Salvatorským — a místo při vyústění Karlova mostu, jež dotud bylo malebné, stalo se rázem místem vznešeným. Světskou architekturu
obr. č. 20 Luraghů vyvrcholil později palác Kolovrata Libštejnského v Ostruhové ulici, jenž znám jest pode jménem paláce Thunského, — a opět ulice Ostruhová, plná měšťanské a rozmarné pitoresknosti, byla náhle znobilisována. Rozlehlé a vážné průčelí paláce, rozčleněné horizontálně i svisně s velkým vděkem geometrickým, rozkvetlo novým životem pod zázračnýma rukama Braunovýma: svrchovaný sochař, jenž byl s každý úkol naň vznesený, pochopil bystře celkovou
25 koncepci Luraghovu i základní požadavek hraběte

Kolovrata. Dva orlové, ptáci královští, nesou na mohutných křídlech oblouk portálu, na němž v konversaci vybrané, graciosní a především tlumené, usedli nejvyšší bohové, Jupiter s Junonou.

Duše XVII. věku, prahnoucí po velikém vzrušení, se vzpínaly v myšlenkových svých touhách po Nekonečnu. Nad světem, jehož se zmocňovaly svými žhavými smysly a jejž pokoušely se ovládnouti svou panovačnou vůlí, se jim klenul vesmír jiný, nepochopitelný, nezbadatelný a lákající k sobě svým nadsmyslným tajemstvím. Hvězdáři a kosmologové té doby, z nichž Kepler a Tycho Brahe měli své observatoře také v Praze, otevírali vědeckým způsobem pohledy do Nekonečna fysického. Bohoslovci a ekstatikové se současně vznášeli u vytržení do bezmezných prostor Nebes, jež se ztrácely v nezbadatelném kouzlu světla a záře. Pathetický cit roztoužených srdci vrávoral v rozkošnickém omámení touto říší nadsvětnou, rozplývající se v zlatých mlhách tajemné nálady.
Avšak i tuto oblast posléze ovládl účelný racionalismus jesuitů. Do prostor nebeských přenesli jesuité touž hierarchii státně církevní, jíž jejich politický duch naplňoval zemi. Myšlenku o stupňovité organisaci církve promítli do končin nadpozemských jakožto skvělou idei o svatých obcování: vedle církve viditelné, seskupené u stupňů papežského trůnu, církev neviditelná, rozložená kolem trůnu božího — a obě spiaty zásluhami a milostí. Jako na zemi vede pro věřícího cesta k svátostem zástupem kazatelů, zpovědníků, duchovních učitelů, tak v nebi ubírá se vykoupená a očištěná duše sbory světců a mučedníků po vznešeném schodišti hierarchickém až k trojjedinému Bohu.
Proto kupí barokní sochaři na průčelích, balustrádách a loggiích chrámů celé davy světců a učitelů církev-

ních, takže s pavlánu u sv. Salvatora pohlíží do Křižovnického náměstí jakési kamenné konklave, církev to vítězná, hotová orodovati. Proto lemují Karlův most špalírem soch, v nichž chodec má nalézati posilu na dráze dokonalosti. Dnes, kdy většina světců, jež štědří a zbožní fundátoři ze začátku XVIII. století zvolili, uctívajíce patrony svých povolání a řádů a zároveň oslavujíce obdivuhodnější hrdinství své doby, jest málo srozumitelná legendou i významem, netušíme ani přibližně citů, které vzbuzovalo toto kamenné procesí v srdcích a v nervech lidí barokních. Pro ně to byla dojista cesta triumfální, vedoucí od přísně duchovního Klementina ke královské nádheře a vznešené výsosti svatyní hradčanských, kde v chrá-

obr. č. 21 mě svatovítském pozvedali kořící se andělé pýchu a pavézu tehdejší Prahy i národa, zkroceného protireformací, stříbrnou rakev sv. Jana Nepomuckého.

obr. č. 22 Světec ten, jehož legenda a kult jsou samy polemikou proti českému husitství, vábil jako mučedník k sobě asketická srdce, kterým bylo potřebí silných citů soustrážně s utrpením a dojetí z ran, z krve, z násilí, ale odměňoval zároveň rafinovanou smyslnost ctitelů a diváků tím, že volal k světsky honosným slavnostem zlata a barev, drahých rouch a lesklých odznaků, rušného pohybu a hlasné hudby. Tam, kde se nad temnou řekou tyčila chmurná postava zamlklého zpovědníka, divadelně ozářeného svitem patera hvězd a obklopeného jásotem privilegovaných stavů v honosných krojích, avšak v přísném roztří-

obr. č. 23 dění kastovním, tam nebylo, tam nemohlo býti místa pro světlý a klidný zjev výmluvného kazatele, jenž v šerém šatě, pod širým nebem českého venkova, soustředil kolem sebe vděčné mlčení lidového zástupu, spiatého v bratrství prostou silou slova božího, českého slova božího.

27 Kráčeje po Karlově mostě, měl nábožný poutník před

sebou v oblacích posvátný ten stánek. Aby byl však hoden vstoupiti do něho a požívati všech milostí tam utajených, posiloval se přímluvou a příkladem zkamenělých světců. Soudci kynul vlídně sv. Ivo, lékaře vítali sv. Kosma a Damián, učitel nacházel ochránce v Mikuláši Tolentinském, libomudřec vzhlížel s důvěrou ke králi misionářů a zároveň k učenci, Františku Xaverskému. Ženy zvala sv. Luitgarda k lásce nebeské, sv. Alžběta k dílům dobročinnosti, sv. Anna k rodinné něze. Juda Tadeáš hlásal chválu přátelství, Vincenc Ferrer vznešenost misií, Jan z Mathy a Felix z Valois důležitost vykupování z otroctví. Ale jako vladaři této církve vítězné a pomocné trůnili vysoko ve vzduchu tři tvůrcové jesuitství, postavou obři, s posunem imperativním; obklopeni přímo zástupem duchovních poddaných, František Xaverský, František Borgiáš a nade všecky Ignác z Loyoly. Neboť jak volá v roznícení plamenný a květnatý kazatel té doby, Hynek Bílovský, v knize „Coelum vivum", vydané r. 1714: „Eia, vivat Ignatius, vivat Tovaryšstvo Ježíšovo! Vivat matka, rodička a zázrak světa, vivat svaté církve srdce, zarmoucených potěšení, matka všech duchovních řádů, ano matka všech lidí!"

Karlův most jest symbolickým obrazem pravé cesty k dokonalosti na zemi, barokní chrámy nejsou ničím menším, než symbolickým předobrazením samých prostor nebeských. Chrámová loď, jejíž klenutí zve- obr. č. 24
dají smělé dvě řady masivních sloupů s hlavicemi rozkvetlými přetíženou nádherou exotických listů a květů, znamená království této země. Jest to říše bohatá a pyšná; královský mramor ve všech barvách krouží se po zdech, zlato kane po římsách, vodotrysky skvělých barev hýří po stropních freskách, při slou- obr. č. 25
pech a pilastrech se hemží sochy, jejichž rej zpestřován jest pozlacenými girlandami a přeplněnými vázami. Velká okna vrhají celé proudy světla do lodi,

sluneční paprsky tančí po nádheře kazatelny, zrcadla na oltářích chytají odlesk divadelní té nádhery. Věřící, který usedá do těžkých lavic anebo kleká na mramor dlažby, cítí se poddaným slavné, kvetoucí říše. Touží-li však po důvěrnějším hovoru s Bohem anebo světcem, nechť odebere se do některé z postranních četných kaplí, a tam před oltářem a velkým tmavým obrazem, vyhlédajícím ze zlaté květeny rámů a ozdob, najde soustředění, podporované často umělým přítmím anebo barevným vrhem tlumeného světla. O několik stupňů výše nad lodí zvedá se presbytář, chráněný zábradlím a střežený často velikými sochami: privilegované místo privilegovaného kněžského stavu. Gigantický oltář, zářící a neklidný, korunovaný obrazem či sochou, jest sám obrovskou monstrancí, která se zvedá k nebesům, obklopena dýmem kadidla a zpěvu hymnického: vše v presbytáři jest apotheosou eucharistie. Ale když přijde posvátná chvíle požehnání, když zaplanou všecky svíce, když zavlají kaditelnice, když se rozhlaholí zvonky v rukách ministrantů, a kněz v zlatém pluviále z drahého brokátu pozdvihne monstranci do výše nad čela věřících i nad svou hlavu, přivře nábožný zástup oči a upírá je s přiklopenými víčky vzhůru — tam v prostoru nedohledném otevírá se nový svět, závratná kopule se smělými freskami a s lucernou, propouštějící zázraky slunce — jest to skutečně perspektiva nebeské blaženosti.

Barokní umělci dovedli tímto uspořádáním podříditi i gotické chrámy jesuitské koncepci chrámu a nebes, dovedli zapřáhnouti do svého slunečního vozu barvy a světlo, perspektivu a stín, dovedli vší nádherou světskou promítnouti vznešenost rajského blaženství. Nikdo neznal těchto čárů lépe než architekt všech pražských architektů, Kilián Dientzenhofer. Zdá se, že jeho rodině byl přímo vrozen smysl pro vznešenost, která není studená, pro nádheru, která nikdy

netrpí bombastem. I díla jeho strýce, jež jsem viděl v Bamberce — mimochodem jediném městě na severu od Alp, které připomíná Prahu — mají tuto grandiosnost. Kilián Dientzenhofer, jehož vývoj mohl požehnaně spočinouti na ramenech velkého otce, byl z geniů, pro něž není nesnází. Dovedl prostě vše. Stál bez nesnází nad konfliktem severní přírody a jižní krásy, slovanské přísnosti a vlašské gracie, nad oním konfliktem, jehož ztělesněním dramatickým jest Praha. Jako čte veliký sochař v neotesaném mramorovém balvanu tvář i postoj budoucích plastik, tak uhodl vždy Dientzenhofer z nesnází, kladených terénem, velké základní rysy zamýšlené architektury. Každou překážkou rostla mu křídla, každá obtížná stavební kulisa ho učila, jak by monumentalisoval perspektivu, a bylo-li v okolí jeho stavby jiné mohutné dílo architektonické, přijal je jako vítaný kontrast, jako dramatickou folii. A nejinak byl poměr tohoto nejpražštějšího z pražských umělců k studené a sychravé přírodě, do jejíchž vichrů a dešťů postavil vlašské své sny: učinil ji služebnicí.

Máme z jeho kroisovské ruky křehké kusy důvěrné architektury světské, jako letohrádek Ameriku i palác Sylva Tarouccy, ale též důkladná profánní díla, jako karlínskou Invalidovnu. Přestavěl Tomášský chrám tak, že přímo vyhladil všecky stopy gotické, a byl velmi taktním obnovovatelem paláce Nosticova. Stvořil intimní svatyňky pro domácí potřebu uzavřeného kroužku, jako kostel sv. Karla Boromejského, uměl býti i prostým a jasným, jako v diskretním chrámku sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech.

Ale co jsou tyto všecky stavby proti malostranskému svatému Mikuláši? Dostavěv jej jako dovršovatel díla otcova, přetvořil Dientzenhofer Prahu; teprve od roku 1752 jest i Malá strana čtvrtí královskou. Chrám ten podrobující si se samozřejmou svrchovaností vše- **obr. č. 26**

cko široké okolí, není nám jen předmětem výtvarného podivu nebo smyslné rozkoše; jest nám více: často školou velikosti, vždycky osudem. Nemáme z barokní doby velké poesie, jakou jsou Francouzům tragedie Corneillovy: můžeme-li jich kde oželeti, tož před touto stavbou, jejíž zelená kupole skutečně soutěží s modrou klenbou nebeskou. Zde jest vše nejen širé, rozlehlé, mohutné, ale vznešené, hrdinské, posvátné; smyslné dojmy barev, světla, prostoru slouží vysokým citům heroické nábožnosti, a nad těmi city vládne jasná, nezvratná, nepohnutelná vůle: dostoupiti nebeské dokonalosti a dobýti si práva, slouti synem božím. Mezi etikou Corneillovou a stavitelskými koncepcemi Dientzenhoferovými jest, tuším, spojitost hlubší, než se na pohled zdá. Ke mně alespoň promlouvá pohled do kupole a lucerny svatomikulášské vznešenou tirádou „křesťanské tragedie" Polyeucta:

„O světe ideí, tvá něha bezejmenná
v mé srdce vstupuje, jež se ti otvírá;
tvým rajským vanutím čí duše posvěcena,
ten bolu necítí, ten do tmy nezírá.
Ty, mnoho slibuje, dáš více; a není vrátký
tvůj blaha cit a nezná zrad;
smrt blažená, v niž jdu tak rád,
ti není nežli přechod krátký,
jenž uvádí nás v pobyt sladký,
kde věčně smím se blahu vzdát!" *Překlad Ot. Fischera*

Mistři XVIII. století, kdy vývoj barokních forem výtvarných volně postupoval, kdežto smýšlení barokní zvolna upadalo a pozbývalo kořenů životních, nebránili se vpádu světských živlů do církevního umění. Tím ubývalo masivnosti, vážné tíže, ztrnulého patosu, naopak barokní duše nabývala křídel, pohybovala se lehčeji, oddávala se úsměvu. K tomuto pojetí se klo-

nil již Kilián Dietzenhofer, kdežto jeho nejnadanější žák Ignáz Palliardi, dotčený vlivem klasicismu francouzského, podlehl zcela svůdnému vábení nové doby. Též největší dekorační genij barokní Prahy, Vavřinec Rainer, byl vyznavač nových, lehčích ideálů uměleckých. Vidím v něm povahu vzdušnou: jakmile pracoval nad zemí svá freska, byl mistrem; jeho plátna jsou však pouze průměrnými výtvory. Na Rainerových freskách vše letí, pádí, vzpíná se k slunci, jehož husté paprsky magneticky přitahují k sobě spletené zástupy. Faëtonská jízda z chrámových temnot k sluneční volnosti — toť Vavřinec Rainer, robustnější, ale hrubší současník Tiepolův. obr. č. 27

V starším období barokním se draly světské pudy skrytějšími cestami do umění chrámového. Člověk barokní žil prudkým a složitým životem smyslovým, ale tajil jej rád za náboženskou maskou. Láska pohlavní se zpravidla vydávala za symbol lásky k Bohu, spojení těl bylo vykládáno jako podobenství sjednocení mystického, rozkoš pleti a smyslů byla líčena básníky i malíři za výstrahu pro srdce asketická. V tomto nábožném pokrytectví byl nový osten slasti, rafinovanost dialektiků rozkoše, dráždivý půvab zakázaného. Z barokních sochařů se dávají dva mistři, tragický Braun a sentimentální Jäkl, mocně inspirovati pozemskou láskou a přetvořují ji stále v nebeské sjednocení mystické. Pater Seraphicus, svatý Bernard, klesá v slastném vytržení na kolena před Madonnou jako vášnivý milenec a šeptaje sám horoucí „ave“, čte se rtů svojí Vyvolené opojené slovo „fiat“. Tvůrce křesťanské filosofie, svatý Tomáš Akvinský, přijímá rozechvěn a roztoužen knihu z rukou Královniných a omdlévá nejvyšší pýchou pokorného mnicha, čta mezi listy napsaná slova Její rukou „bene scripsisti“. V měkkém pohybu nevýslovné něhy sklání se Kristus s kříže a klade jako přítel, jako obr. č. 28

bratr, jako ženich pravou ruku kolem toužebné šíje ctihodné cisterciačky svaté Luitgardy, která, klesajíc takřka rozkoší nad touto milostiplnou chvílí, zachycuje se rukou lehce plynoucí z řasnatého šatu horkých kolen Spasitelových. Někdy za dnů mlhavých a zakalených se zdá, jako by toto sousoší, modelované
obr. č. 29 lehce a hebce v pískovci světlém a pórovitém, bylo jen zhuštěným šedivým oblakem, sešinuvším se k obrubě mostu a snoubícím se na okamžik se zemí . . . Lze si představiti většího vítězství plastického genia Braunova, jenž si přál, aby se jeho sochy vznášely a netyčily?

Svatyně barokní mají často příchut erotickou; neprováděl nadarmo nejmužnější řád, Tovaryšstvo Ježíšovo, soustavnou diplomacii s kultem Mariiným. Panna Maria přestává v této době býti Madonnou s dítětem v náručí a stává se velkou dámou, světačkou, královnou; neodměňuje pouze milostí, ale též milostností, usmívá se na své ctitele, zahaluje i odkrývá před nimi své vnady, pohrává s nimi. Na Karlově mostě zobrazil sochař Jäkl Madonnu ještě tak, jak se jí kořil středověk: Sancta Dei genetrix. V blízkosti však před průčelím chrámu u křižovníků podniká tanec s hadem kdosi jiný: urozená šlechtična dokonale pěstěného a s šikem oblečeného těla, která klopí významně a nacvičeně zraky, pravá Regina coeli!

Skrytým místem barokní erotiky, jakýmsi dostaveníčkem lásky, jest Loreta. Několik generací zbožných aristokratek, několik pokolení stavitelů tvořilo toto bludiště svatostánků, které se kupí kolem pomníku velkého zázraku mariánského, měníce jaksi litanii loretánskou v kamennou a barevnou skutečnost. Královna nebes, jejíž osudy vypráví spíše konversačně než epicky Casa santa v kameni a nástropní malby
33 chrámku v barvách, provázena jest celou družinou

světic a mučednic — a všecky náleží k typu erotickému, jejž nesmrtelným učinil Bernini svou svatou Terezií. V chrámě nastavuje slunci a zrakům diváků růžovou plnost panenských svých ňader svatá Háta, a proti ní svatá Apolena koketuje kouzlem dívčích svých úst. V ambitech se svíjí poloobnažená Magdalena, nejisto, zda kajícností či rozkoší a perversí, svatá Starosta, ukřižovaná v nápadných šatech, ale s mužskou bradou dráždí záhadou hermafroditismu. Vše jest ponořeno v přítmí, jímž jako by šuměly utajené polibky a šelest hedvábného, pomačkávaného šatu, leč ve vzduchu jest rozptýleno ještě cosi jiného: vůně hrobky a příchut tlení.

Baroko nacházelo se zálibou trpkou rozkoš z hrůzy rozkladu, slast to, v níž se kochají nervy, prošedší již primitivnějšími stupni vzrušení smyslového. Doba, která si stále dávala malovati mučedníky v nejrůznějších a nejukrutnějších způsobech trýznění a mučení, kořila se mravním smyslem síle jejich vůle, která snáší i smrt a její strážeň hrdinsky; sytila svůj citový život mocným patosem krajní bolesti, ale odměnovala se i slastí tlení a uhnívání. Lealův obraz „Dvě mrtvoly hlodané červy", který prý objednal historický don Juan, mohl vzniknouti v Praze jako v Seville, nebyl by se cizokrajně vyjímal u barnabitů na Hradčanech, kde se úcta mnišek kupí kolem vonné mumie blahoslavené Elekty, nebo na Strahově, kde tolik koster, oděných do drahých látek a krumplování, se účastní bohoslužeb jako triumfální zbytky vojska Církve Vítězné.

Mohlo by se zdáti, že tento sklon k rozkošem podivným a výstředním je svědectvím pro chorobnou citlivost duše barokní; a přece lidé XVII. i počínajícího XVIII. věku nebyli ničím méně než dekadenty. Byli schopni citů a vášní všech a vyháněli je do krajnosti, nestavějíce se nikdy uprostřed cesty. Ještě v čase, kdy

v ostatní Evropě zavládl střízlivý rozum a nutil všecky mohutné duše s chladnou svou rozvahou, aby se omezily výhradně na polohy střední, žila pražská duše barokní vnitřní prudkostí, jsouc především pathetická.

Za doby tereziánské, tak bezbarvé a ploché v obecné své vlídnosti a v občanských svých ctnostech, se baroko v Praze vyžívá. Jakmile odumřely základní jeho ideje, nemohly se dlouho udržeti ani tvarové prostředky: sloh přestal býti slohem a poklesl na pouhou rutinu. Kde se stavělo barokně, zmizela vznešenost a pádnost, uhýbajíc se elegantní lehkosti: dekorační umělci zaujímali postupně místa tektonických tvůrců; pathos ustupoval rozmaru. Střízlivě bylo přestavěno a obnoveno hradní křídlo, v němž kdysi na úsvitu baroka melancholický císař dumával o smyslu své podmračné existence. Nevznikají již chrámy, ježto ubývá zbožnosti; paláce, vesměs v drobném rozměru, budují se nikoliv pro vznešené a vůdčí rody šlechtické, nýbrž pro aristokraty mladých erbů a úřednické minulosti. Zvolna nadchází věk rokoka: styl francouzský po slohu vlašském, ženský půvab po mužné opravdovosti, hudební řešení po stavitelském idealismu. Jaká hravá a křehká gracie vyznačuje důvěrně světské průčelí strahovské knihovny proti sousední těžkopádné a přísně duchovní nádheře opatského chrámu Nanebevzetí Panny Marie — stopadesát let vepsáno jest velmi znatelným písmem do této mezery! Jakým lehounkým a bezstarostným úsměvem vítá arcibiskupská residence chodce, který se právě nasytil kypivého pathosu, jímž rozkazuje pompésní vstup do královského hradu z doby Matyášovy, a který oddal se vyrovnanému klidu florentského rinascimenta, ovládajícího dům švarcenberský! Hle, trojí svět forem, ideí, citů, vzešedší z téhož kořene, renesance, barok, rokoko — a přece jak málo rysů příbuzenských!

obr. č. 30

Postůjme ještě chvíli před jedním z přečetných civilních domů, jimiž pozdní barokový sloh, měnící se v gracii rokoka, vykvetl jako na rozloučenou, před jednou z těch budov poslední čtvrtiny XVIII. věku, které se, sotva dostavěny, ocitly uprostřed vkusu empirového! Jsme před Mac Nevenovým palácem v ulici Pasířské, dnes Palackého. Celková disposice dvoupatrové, nevysoké, neširoké stavby tkví na základech barokních: pilastry meziokenní, sloupy, opírající kartuše vstupu, oválný štít marnotratné ornamentiky, obruba oken úměrná, leč bez jednotvárnosti — toť vše dědictvím baroku. Ale duch jest naprosto jiný: jest to duch pohodlí a mírné prostoty, jenž tu vládne. I kdybychom neznali dějin domu, mohli bychom uhodnouti, že kouzlo hudby a půvab tance vyplašily odtud nadobro temnou a pathetickou duši barokní. V době empiru stal se skutečně tento palác jedním ze středisek pražské kultury hudební, jež zahrála a zatančila menuet při pohřební slavnosti rokoka.

obr. č. 31

A posléze na podzim r. 1827 stěhuje se do Mac Nevenova, tehdy již měchurovského domu, ten, který měl zpečetiti konec a zmar pražské kultury barokní, tím, že sestoupiv hluboko k zdrojům národní bytosti, našel kulturu novou, živější, pravdivější. Od dob Františka Palackého náleží pražská duše barokní minulosti — a naší smyslové rozkoši, naší lásce elegické!

Vyobrazení

Table des illustrations

Abbildungen

Pictures

1

František Maxmilian Kaňka
Nádvoří Klementina s hvězdárnou (I)

François Maximilien Kaňka
Cour du Clementinum avec l'Observatoire (I)

Franz Maximilian Kaňka
Hof des Klementinums mit Sternwarte (I)

Francis Maximilian Kaňka
The Cort of Clementinum with the Observatory (I)

2

František Maxmilián Kaňka
Letní refektář bývalého arcibiskupského semináře
v Klementinu (I)

François Maximilien Kaňka
Réfectoire d'été de l'ancien seminaire archiépiscopal
au Clementinum (I)

Franz Maximilian Kaňka
Sommer-Refektorium des ehem. erzbischöflichen Seminars
im Klementinum (I)

Francis Maximilian Kaňka
Summer Refectory in Jesuits Convent Clementinum (I)

Karel Luragho a j.
Křižovnické náměstí s průčelím sv. Salvátora
a chrámu křižovnického (I)

Charles Luragho et autres
Place des Chevaliers de la Croix avec façade de Saint Salvator
et de l'église des chevaliers de la croix (I)

Karl Luragho und andere
Kreuzherrenplatz mit Fassade St. Salvator
und Kreuzherrenkirche (I)

Charles Luragho and others
Knights of the Cross Place with the façade of Saint Salvator
and Knights of the Cross Church [Saint Francis Church] (I)

Ondřej Filip Quitainer
Socha Madony při průčelí chrámu křižovnického
Kámen · (I)

André Philippe Quitainer
Statue de la Vierge sur la façade de l'église
des Chevaliers de la Croix · Pierre · (I)

Andreas Philipp Quitainer
Statue der Madonna in der Fassade
der Kreuzherrenkirche · Stein · (I)

Andrew Philip Quitainer
Statue of Madonna on the facade of Knights
of the Cross' Church · Stone · (I)

5

Hlava sv. Athanáše - Zlacená a kolorovaná dřevořezba
Kostel sv. Tomáše v Josefské ul. (III)

Tête de Saint Athanase - Bois doré et coloré
Église Saint Thomas, Josefská ul. (III)

Kopf des hl. Athanasius - Vergoldete und kolorierte Holzschnitzerei
St. Thomaskirche, Josefská ulice (III)

Head of Saint Athanasius - Gilded and colored wood
Church of Saint Thomas, Josefská ulice (III)

Pohled do fürstenberské zahrady (III)

Vue du jardin Fürstenberg (III)

Blick in den Fürstenberg-Garten (III)

The view in Fürstenberg Garden (III)

Matyáš Bernard Braun
Zahrada paláce Vrtbů s Atlantem, Karmelitská ul. (III)

Mathias Bernard Braun
Jardin du palais Vrtba, avec la statue d'Atlas,
Karmelitská ul. (III)

Matthias Bernhard Braun
Garten des Palais Vrtba mit der Atlasskulptur,
Karmelitská ul. (III)

Mathias Bernard Braun
The garden of Vrtba Palace with the statue of Atlas,
Karmelitská ul. (III)

Jean Baptiste Mathey a Jiří a Pavel Heermanové
Schodiště letohrádku Troja u Prahy (VIII) · Kámen

Jean Baptiste Mathey et Georges et Paul Heerman
Escalier du Pavillon de Troja auprès de Prague (VIII) · Pierre

Jean Baptiste Mathey und Georg und Paul Heerman
Treppe des Sommerschlosses Troja bei Prag (VIII) · Stein

Jean Baptiste Mathey and George and Paul Heerman
Staircase of Troja Castle near Prague (VIII) · Stone

G. Pieroni, A. Spezza a G. Marini
Valdštýnský palác, průčelí (III)

G. Pieroni, A. Spezza et G. Marini
Façade du palais Wallenstein (III)

G. Pieroni, A. Spezza und G. Marini
Wallenstein-Palais, Frontansicht (III)

G. Pieroni, A. Spezza and G. Marini
The Façade of Wallenstein Palace (III)

Jan Michal Brüderle (Bidrle)
Andílci ze skupiny Nanebevzetí Panny Marie · Kámen
Nádvoří Lorety na Loretánském náměstí (IV)

Jean Michel Brüderle (Bidrle)
Les petits anges du groupe de l'Assomption de la Vierge · Pierre
Cour de Notre-Dame de Lorette, Loretánské náměstí (IV)

Johann Michael Brüderle (Bidrle)
Engel aus der Gruppe Mariä Himmelfahrt · Stein
Loretohof, Loretánské náměstí (IV)

John Michael Brüderle (Bidrle)
Little angels from the group Assumption of the Virgin · Stone
Court of Loretta, Loretánské náměstí (IV)

Kilian Dientzenhofer
Průčelí Lorety (IV)

Kilian Dientzenhofer
Façade de l'église de la Lorette (IV)

Kilian Dientzenhofer
Fassade der Loretto-Kirche (IV)

Kilian Dientzenhofer
The facade of Loretta (IV)

Ondřej Filip Quitainer
Svatý Václav - Kámen
Průčelí chrámu křižovnického na Křižovnickém náměstí (I)

André Philippe Quitainer
Saint Venceslas - Pierre
Façade de l'église des chevaliers de la croix, Křižovnické náměstí (I)

Andreas Philipp Quitainer
Heiliger Wenzel - Stein
Schauseite der Kreuzherrenkirche, Křižovnické náměstí (I)

Andrew Philip Quitainer
Saint Venceslas - Stone
Facade of Knights of the Cross' Church, Křižovnické náměstí (I)

Svatý Martin · Lakované dřevo
Chrám sv. Františka Serafínského rytířského řádu křižovníků
na Křižovnickém náměstí (I)

Saint Martin · Bois verni
Église Saint François de Séraphin de l'Ordre des chevaliers
de la croix, Křižovnické náměstí (I)

Heiliger Martin · Lackiertes Holz
St. Franciscus Seraphinus-Kirche des Kreuzherren-
Ritterordens, Křižovnické náměstí (I)

Saint Martin · Lacquered wood
Church of Saint Francis (Knights of the Cross' Church),
Křižovnické náměstí (I)

Francesco de Thore a Jeronym Kohl
Fontána na druhém nádvoří pražského hradu (IV) · Kámen

Francesco de Thore et Jérôme Kohl
Fontaine de la cour du Château de Prague (IV) · Pierre

Francesco de Thore und Jeronym Kohl
Fontane auf dem zweiten Burghofe der Prager Burg (IV) · Stein

Francesco de Thore and Jerome Kohl
Fountain on the second Court of the Castle (IV) · Stone

Matyáš Bernard Braun
Marnotratný syn · Tónované dřevo
Kostel sv. Klimenta v Karlově ul. (I)

Mathias Bernard Braun
L'Enfant prodigue · Bois coloré
Église Saint Clément, Karlova ul. (I)

Matthias Bernhard Braun
Der verlorene Sohn · Getöntes Holz
St. Klementskirche, Karlova ul. (I)

Mathias Bernard Braun
The prodigal son · Tinted wood
Church of Saint Clement, Karlova ulice (I)

Ferdinand Maxmilian Brokov
Náhrobek hr. z Mitrovic v chrámu sv. Jakuba (I)

Ferdinand Maxmilian Brokov
Sarcophage du comte de Mitrovic dans l'église Saint Jacques (I)

Ferdinand Maxmilian Brokov
Grabmal des Grafen v. Mitrovic in der Jakobskirche (I)

Ferdinand Maximilian Brokov
Gravestone of count Mitrovic in Saint James Church (I)

Ferdinand Maxmilian Brokov
Hlava mouřenína · Kámen
Morzinský palác v Nerudově ul. (III)

Ferdinand Maximilian Brokov
Tête de Maure · Pierre
Palais Morzin, Nerudova ulice (III)

Ferdinand Maximilian Brokov
Kopf eines Mohren · Stein
Morzin Palast, Nerudova ulice (III)

Ferdinand Maxmilian Brokov
Head of a Moor · Stone
Morzin Palace, Nerudova ulice (III)

Jan Antonín Quitainer
Blahoslavený Heřman · Kámen
Nádvoří kláštera Strahovského na Pohořelci (IV)

Jean Antoine Quitainer
Le Bienheureux Germain · Pierre
Cour du couvent de Strahov (IV)

Johann Anton Quitainer
Der seliggesprochene Hermann · Stein
Klosterhof in Strahov (IV)

John Anthony Quitainer
Beatified Herman · Stone
Court of the Cloister of Strahov (IV)

Ignác František Platzer
Víra · Kámen
Chrám sv. Mikuláše na Malostranském náměstí (III)

Ignace François Platzer
La foi · Pierre
Église Saint Nicolas, Malostranské náměstí (III)

Ignatz Franz Platzer
Der Glaube · Stein
St. Niklaskirche, Malostranské náměstí (III)

Ignatius Francis Platzer
The Faith · Stone
Church of Saint Nicholas, Malostranské náměstí (III)

B. Scotti (Antonin Luragho?)
Portál italského vyslanectví, sochařská výzdoba M. Brauna
[Thunův palác (III)]

B. Scotti (Antoine Luragho?)
Portail de la Legation d'Italie, Sculpture par M. Braun
[Palais Thun (III)]

B. Scotti (Anton Luragho?)
Portal der italienischen Gesandtschaft
mit skulpturalen Verzierungen von M. Braun
[Thun-Palais (III)]

B. Scotti (Anthony Luragho?)
The Portal of Italien Embassy, statued by M. Braun
[Thun Palace (III)]

J. Em. Fischer z Erlachu (soch. model Ant. Corradiniho)
Stříbrný náhrobek sv. Jana Nepomuckého v chrámu sv. Víta (IV)

J. E. Fischer-Erlach (modèle de A. Corradini)
Le Sarcophage d'argent de Saint Jean Nepomucène
à la cathédrale Saint-Guy (IV)

J. E. Fischer v. Erlach (Modell von A. Corradini)
Silbernes Grabmal des hl. Johannes von Nepomuk im Veitsdom (IV)

J. E. Fischer from Erlach (model by A. Corradini)
Silver Tomb of Saint John Nepomucene in Saint Guy's Cathedral (IV)

F. X. Balko
Smrt sv. Jana Nepomuckého, ve Státní galerii v Praze

F. X. Balko
Mort de Saint Jean Népomucène, Galerie d'Etat, Prague

F. X. Balko
Der Tod des hl. Johann von Nepomuk,
in der Prager Staatlichen Galerie

F. X. Balko
Death of Saint John Nepomucene,
in the State Galery in Prague

Svatý Jan Nepomucký při modlitbě · Kolorované lipové dřevo, zlacené a stříbřené
Museum hlav. města Prahy (II)

Saint Jean Népomucène en prière · Bois de tilleul coloré, doré et argenté
Musée de la ville de Prague (II)

Heiliger Johann Nepomuk im Gebet · Koloriertes, vergoldetes und versilbertes Lindenholz
Museum der Hauptstadt Prag (II)

Saint John Nepomucene praying · Colored lime-wood, gilded and silvered
Municipal Museum (II)

Jan Václav Panetius
Vnitřek chrámu sv. Jakuba (I)

Jean Venceslas Panetius
Intérieur de l'église Saint Jacques (I)

Johann Wenzel Panetius
Das Innere der Jakobskirche (I)

John V. Panetius
The Interior of the Church of Saint James (I)

Ottavio Mosto
Oslava sv. Antonína · Štukový reliéf
Průčelí chrámu sv. Jakuba v Malé Štupartské ul. (I)

Ottavio Mosto
Glorification de Saint Antoine · Relief en stuc
Façade de l'église Saint Jacques, Malá Štupartská ul. (I)

Ottavio Mosto
Verherrlichung des hl. Antonius · Stuckrelief
Schauseite der St. Jakobskirche, Malá Štupartská ul. (I)

Ottavio Mosto
Glorification of Saint Antony · Relief in stucco
Facade of the Church of Saint James, Malá Štupartská ul. (I)

Kryštof a Kilian Dientzenhoferové
Vnitřek chrámu sv. Mikuláše s kopulí (III)

Christophe et Kilian Dientzenhofer
Intérieur de l'église Saint Nicolas avec la coupole (III)

Christoph und Kilian Dientzenhofer
Das Innere der Niklaskirche mit Kuppel (III)

Christopher and Kilian Dientzenhofer
The Interior of the Church of Saint Nicholas
with the cupola (III)

V. V. Reiner
Freska u křižovníků (I) s kopulí (Pozdvižení sv. Kříže)

V. V. Reiner
Fresque à l'église des chevaliers de la croix avec la coupole (I)
(Elévation de la Croix)

W. W. Reiner
Freske in der Kreuzherrenkirche (I) in der Kuppel
(Aufrichtung des hl. Kreuzes)

V. V. Reiner
Fresco in the cupola of the Knights of the Cross' Church (I)
(Elevation of Holy Cross)

M. V. Jäckel
Sv. Bernard z Clairvaux na Karlově mostě (I–III)

M. V. Jäckel
Saint Bernard de Clairvaux sur le pont Charles (I–III)

M. W. Jäckel
Der hl. Bernhard v. Clairvaux auf der Karlsbrücke (I–III)

M. W. Jäckel
Statue of Saint Bernard de Clairvaux on Charles Bridge (I–III)

Matyáš Bernard Braun
Kristus a sv. Luitgarda · Část skupiny na Karlově mostě
Sádrový odlitek v lapidariu Nár. musea v Královské oboře (XIX)

Mathias Bernard Braun
Le Christ et Sainte Luitgarde
Partie d'un groupe de statues du Pont Charles
Moulage du Musée National, Královská obora (XIX)

Matthias Bernhard Braun
Christus und die hl. Luitgardis · Teil der Gruppe
auf der Karlsbrücke
Gipsabguss im Lapidarium des Nationalmuseums,
Královská Obora (XIX)

Mathias Bernard Braun
Christ and Saint Luitgarde · A part of the group on Charles
Bridge · The plaster-cast in the National Museum,
Královská Obora (XIX)

M. A. Canevalli a Silv. Carloni
Průčelí strahovského konventu (IV)

M. A. Canevalli et Silv. Carloni
Façade du Couvent de Strahov (IV)

M. A. Canevalli und Silv. Carloni
Fassade des Konvents von Strahov (IV)

M. A. Canevalli and Silv. Carloni
The facade of the Convent of Strahov (IV)

Ignác Palliardi
Průčelí paláce Mac Nevenova, dům Palackého
v Palackého ul. (II)

Ignac Palliardi
Façade du Palais Mac Neven, maison de Palacký,
Palackého ul. (II)

Ignaz Palliardi
Fassade Palais Mac Neven, Palacký-Haus,
Palackého ul. (II)

Ignatius Palliardi
The Facade of Mac Neven Palace, Palacký's House,
Palackého ul. (II)

Poznámka

Podávám „Prahu barokní“ v přesně stejném znění, jaké měla v prvním vydání roku 1915. Mnoho se v barokní Praze zatím změnilo: mariánský sloup na Staroměstském náměstí padl za oběť fanatismu velké revoluční chvíle; ruch úřadů mladé republiky vyplašil ze šlechtických paláců zádumčivé ticho; na hradě pražském, vráceném osvobozeným národem původnímu státnímu účelu, již neobcházejí přeludy a stíny. I bylo by čtenáři dnes nemožno zažíti v Praze barokní v stejné intensitě ony dojmy a nálady, o nichž vypravuje a jež kulturně psychologicky vykládá tato knížečka. To mně však nedává práva, abych na ní cokoli měnil. V dobách dnes již minulých prožil jsem barokní duši Prahy jako bezprostřední skutečnost; pomníkem tohoto prožitku, sotva jen osobního, budiž můj essay i v přítomnosti, která se neočekávaně — k mé upřímné radosti — obrátila k baroku v literatuře i v umění se zájmem a sympatií. Jsem hrd na to, že jsem k tomuto obratu u nás prací málem třicetiletou přispěl.

Arne Novák: Praha barokní

Třetí vydání. Fotografie a štočky čísla 5, 8, 10, 12–15, 17–19, 23, 25, 29 jsou z publikace V. V. Štecha „Sochaři pražského baroku", kterou vydala Státní grafická škola (provedli žáci školy). Ostatní fotografie Josefa Sudka. Graficky upravil Lad. Sutnar.
Vytiskla Akciová moravská knihtiskárna Polygrafie v Brně nákladem firmy Fr. Borový, Praha, 1938.